

Vladislava Milić*

PREMIJSKI KARAKTER NAČELA INTEGRALNE NAKNADE ŠTETE I DOKTRINA PARALELNOG NAMIRENJA

Načelo integralne naknade štete ima dvostruku funkciju, jer omogućava oštećenom naknadu sve prouzrokovane štete, ali i vezuje subjekta koji određuje obim naknade za visinu prouzrokovane štete, što predstavlja gornju granicu odmerene naknade. Najčešće su štete koje iskrsavaju u procesu rada ili u vezi sa radom, i u procesu prevoza do posla i sa posla. Težnja da se omoguće bezbedni uslovi rada pre svega sa stanovišta pravnih normi, omogućila je povređenim radnicima da za slučaj povređivanja ili profesionalnog oboljevanja ostvare prava iz korpusa normi građanskog – obligacionog prava, ali i iz sistema socijalnog osiguranja. Na taj način oštećeni radnici mogu da kumuliraju naknade iz različitih izvora i od strane različitih subjekata – štetnika, poslodavca ili organizacija za osiguranje. Upravo se tada postavlja pitanje da li kumuliranje naknada umesto retributivnog karaktera može dovesti do bogaćenja oštećenog radnika i suprotstaviti načelo integralne naknade njegovom korelativu – drugom starorimskom principu neminem laedere. U takvoj situaciji, zbiranja naknada iz različitih izvora, a istovremeno u nedostatku jasnih kriterijuma za odmeravanje naknade, lako može doći do transformacije od oštećenog radnika do indirektnog štetnika. Ovakav problem je aktuelan i u uporedno pravnoj misli i posmatran je sa stanovišta doktrine nastale pod okriljem američko – engleskog case law – doktrine paralelnog namirenja – collateral source doctrine.

Ključne reči: *Integralna naknada. – Doktrina paralelnog namirenja.*

* Autorka je master prava, doktorand Pravnog fakulteta u Beogradu i viši sudijski saradnik u građanskom odeljenju Višeg suda u Beogradu, vlatkamilic@yahoo.com (Republika Srbija)

1. UVODNE NAPOMENE

Nastojeći da zaštiti prava radnika kroz podizanje bezbednosnih standarda i uslova rada na najviši nivo, zakonodavac je pre svega preventivno delovao u cilju sprečavanja potencijalnih šteta koje iskrsavaju u procesu rada ili u vezi sa radom. Osim preventivnog delovanja zakonodavca kroz obvezivanje poslodavaca na preduzimanje mera ka formiranju „zaštitnog“ okruženja radnika, on je predvideo i posledice za slučaj da dođe do štetnog događaja u vidu povređivanja radnika ili profesionalnog oboljenja. Navedene posledice se ogledaju u garantovanju prava povređenih radnika na realizaciju naknade štete kroz kumuliranje naknada i po opštim pravilima obligacionog – odštetnog prava, kao i temeljem prava iz socijalnog osiguranja, zbog čega može doći do paralelnog namirenja iz različitih izvora i od strane različitih subjekata povodom jednog istog štetnog događaja. Kako je često put do pakla popločan najboljim namerama, ključno pitanje koje se samo po sebi nameće je da li paralelno namirenje, realizovano kroz pre svega novčanu naknadu štete, ali i putem ostvarivanja novčanih naknada iz fonda osiguranja, može da dovede do obogaćenja oštećenog radnika umesto njegovog obeštećenja, kao i da li se napušta postulat odštetnog prava da obligacioni odnos iz koga se realizuje pravo na naknadu štete vezuje isključivo lično štetnika i oštećenog? Princip pravičnog obeštećenja predstavlja temelj odštetnog prava, međutim kod kumulativnog ostvarenja namirenja štetnika, navedeni postulat postaje problematizovan i doveden u pitanje upravo zato što kumulirajući naknade u iznetom smislu, oštećeni ima potencijal da se neosnovano obogati, budući da postoji preteća opasnost da visina celokupno naknađene štete iz različitih izvora može premašiti samu štetu u kojoj situaciji oštećeni menja svoju pravnu ulogu i postaje sam „štetnik“. Sa tim u vezi, relevantan je odgovor na pitanje kakav će biti međusobni odnos kumulativnih naknada iz iznetih, različitih osnova, odnosno da li će se one zbirati – uračunavati u ukupno procenjenu naknadu ili će postojati svaka za sebe, te se neće oduzimati isplaćeno od odmerene naknade? U uporednom pravu kao garant načela pravičnog obeštećenja postoji doktrina paralelnog namirenja – *collateral source doctrine* koja omogućava oštećenom da iz istovetnog štetnog događaja ostvari paralelnu naknadu štete i prema opštim pravilima odštetnog prava i po osnovu prava iz korpusa osiguranja, ali pod određenim uslovima. Centralno pitanje na koje će autor u ovom radu pokušati da da odgovor se vezuje za

problematiku odnosa pluraliteta naknada u pravu koje poznaje navedenu doktrinu, ali i u domaćem pravu, a pre svega da li se naknada dobijena od strane fonda osiguranja uračunava u visinu naknade potraživane štete u sudskom postupku, šta je brana neosnovanom obogaćenju oštećenog kod paralelnog namirenja, koji su korektivi i parametri koji postoje kod realizacije njegovog odštetnog zahteva i naknade, i uopšte šta je ono što sprečava oštećenog da sam postane štetnik?

2. COLLATERAL SOURCE DOCTRINE – DOKTRINA PARALELNOG NAMIRENJA

Ova doktrina nastala je u anglosaksonskom krugu prava, zasnovanom na precedentnoj tradiciji gde se važenje jedne sudske presude proširuje na buduće slučajeve koji nastaju u praksi na osnovu kriterijuma sličnosti slučaju rešenom prvobitnom presudom. Na taj način *lex specialis*, odnosno pojedinačna presuda, postaje *lex generalis* ili obavezno pravilo postupanja. Međutim, iako postoji saglasnost u pogledu značenja ove doktrine opšteprihvatačene u američkom i engleskom odštetnom pravu, ali i široko rasprostranjene u judikaturi sudova, jurisprudencija Sjedinjenih Američkih Država, kako na saveznom nivou, tako i u ravni federalnih država nije bila jednodušna na pravnom terenu primene ove doktrine u počecima njene afirmacije.

Karakterističan slučaj kroz koji je doktrina paralelnog namirenja ugledala svetlost dana je iznet pred Apelacioni sud u Njujorku 1860. godine u predmetu *Althorf v. Wolf* na kom mestu se postavilo pitanje da li je osnovano obvezati štetnika na naknadu štete i dosuditi tužilji – udovici umrlog naknadu štete usled skrivljene smrti njenog supruga u situaciji kada je već po tom osnovu dobila naknadu u vidu osigurane sume iz životnog osiguranja? Sud je dao odgovor na to pitanje rezonujući da se premija koja je isplaćena od strane osiguravajućeg društva ne može uzeti u obzir prilikom odmeravanja visine naknade štete, budući da je udovičin suprug ulagao iz svojih sredstava u isplatu premije osiguravajućem društvu, te se isplaćena suma osiguranja ne može smatrati pravičnim obeštećenjem, zbog čega je osnovano dosuditi naknadu u parničnom postupku. Pored iznetog slučaja, smeliji u zaključivanju u tom pravcu, bio je sud u Vermontu, koji se 1871. godine u jednom predmetu pozvao na odluku Lorda Kampbela da se naknade koje se dobiju iz osiguranja za slučaj smrti ne mogu uzeti u obzir prilikom

odmeravanja visine naknade štete koja se ostvaruje po privatnoj tužbi.¹ Ovom odlukom rešen je slučaj *Harding v Town of Townshend*, te je ujedno to i prvi slučaj u kome je nastala kovanica – doktrina kolateralnog izvora (paralelnog namirenja).²

Upravo iz odlučivanja suda u prethodnim slučajevima možemo naslutiti suštinu doktrine paralelnog namirenja koja u osnovi podrazumeva da u sudskom postupku realizacije odštetnog zahteva u vidu potraživanja naknade štete od štetnika, ne može doći do umanjenja visine naknade štete koja pripada oštećenom čak i ukoliko je oštećeni primio naknadu iz drugih izvora, različitih od štetnikovih sredstava, pa makar mu šteta delimično ili u potpunosti umanjila ili nadoknadila njegov gubitak. Objašnjenje za postojanje ovakvog pravila namirenja u američkom pravu je pre svega arhaičnog karaktera, budući da je njegov nastanak bio vezan za istorijsku epohu nepostojanja obaveznog i dobrovoljnog osiguranja, te se naknada štete prvobitno ostvarivala isključivo od štetnika i iz njegovih privatnih sredstava, te otuda i težnja da se oštećeni u potpunosti zaštiti garantovanjem potpune naknade. Međutim, danas najčešće štete iskrsavaju na radu ili u vezi sa radom, a sistem socijalnog osiguranja omogućava radnicima da se iz fonda osiguravajućeg društva u celosti naknadi svaka tako prouzrokovana šteta. Stoga bi trebalo da su retke tužbe za naknadu štete uperene ka poslodavcu, a kada su već podnete, pretežno su rezervisane za naknadu štete koja proističe iz građansko pravnih delikata (*tort law*) učinjenih od strane trećih lica, koja nisu u pravnom odnosu sa povređenim radnikom. Uprkos tome, rađene studije, pokazale su da oštećeni najčešće posežu i za građanskim tužbama za naknadu štete i parničnim postupcima, što kada se uzme u obzir naknada koju su oštećeni prethodno ostvarili iz fonda osiguranja, ukupno odmerena i isplaćena naknada i do pet puta više premašuje prouzrokovanu štetu i uopšte nastali gubitak.³

Iz pojmovnog određena doktrine paralelnog namirenja proistekao je i suštinski problem u vezi sa njenom primenom, a koji se pre

-
- 1 R. C. Maxwell, „The Collateral Source Rule in the American Law of Damages“, *Minnesota Law Review*, 1962, 2162, 671–672.
 - 2 Više o tome vid. M. F. Flynn, „Private Medical Insurance and the Collateral Source Rule: a good bet?“, *University of Toledo Law Review* Fall/1990, 8.
 - 3 J. G. Fleming, „The Collateral Source Rule and Loss Allocation in Tort Law“, *California Law Review*, Vol. 54 (4)/96, 1966, 1478–1482.

svega odnosi na zadiranje u načelo integralne naknade štete. Ovo načelo ovlašćuje subjekta zaduženog za odmeravanje štete da odredi gornju granicu visine naknade štete prouzrokovanom štetom. Drugim rečima, obim prouzrokovane štete je maksimalni limit visine naknade štete i tu treba da postoji znak jednakosti, jer bi u suprotnom, dakle odmeravanjem veće naknade u odnosu na prouzrokovanu štetu, oštećeni u stvari postao indirektni štetnik, obzirom da bi se obogatio na račun sredstava štetnika. Objašnjenje za odstupanje od tog principa, koje kroz dozvoljeno paralelno namirenje vodi ka tome da visina naknade višestruko premaši štetu, možemo potražiti u suštini američkog i engleskog odštetnog prava, ali radi komparativne analize, i u izvesnim slučajevima dozvoljenih izuzetaka u našem pravu, kojima su normirane situacije odstupanja od pravila jednakosti visine naknade i prouzrokovane štete. Upravo ovi zakonski izuzeci podrazumevaju da obim prouzrokovane štete ne mora uvek biti i kriterijum procene visine naknade štete i u takvim situacijama ovlašćuju subjekta za evaluaciju štete na odstupanje od načela jednakosti visine naknade i štete.

Naime, objašnjenje anglosaksonskog (engleskog i američkog) odštetnog prava i njegovih instituta, nametnulo nam se samo po sebi iz praktičnih razloga, pre svega zbog sve većeg uticaja anglosaksonskog kruga prava na evropskokontinentalnu pravnu porodicu i u tom smislu je uočen trend brisanja granica između instituta koji su tradicionalno bili rezervisani i ekskluzivno primenjivi za jedan ili drugi pravni sistem. Ovaj uticaj je čini se veći u odštetnom pravu, nego u drugim granama prava, a vidljiv je najviše kroz eklatantan primer – novi institut punitivne naknade (*punitive damages*) primenjivog i u nas u medijskim sporovima kod realizacije naknade štete prema Zakonu o javnom informisanju i medijima. Svrha pravnog bitisanja ovog instituta nije restitucija, odnosno vraćanje štetnikove imovine u predštetno stanje ili kompenzacija štete, već kažnjavanje štetnika, zbog čega ova naknada deluje kao kvazikrivična sankcija i premašuje samu štetu.⁴ U primeru iz medijskog prava elemente punitivne naknade vidimo u obavezi odgovornog urednika da objavi odgovor na informaciju – demanti ili ispravku informacije, pod pretnjom plaćanja sudskih penala.⁵

4 Z. M. Petrović, N. Mrvić Petrović, *Naknada nematerijalne štete*, Beograd 2012, 43–51.

5 Vid. čl. 83–85 i 93 Zakona o javnom informisanju i medijima – ZJM, *Službeni glasnik RS*, br. 83/2014.

Međutim, i naš Zakon o obligacionim odnosima proskribuje obavezu objavljivanja izreke presude ili ispravke, odnosno povlačenje izjave kojom je šteta učinjena kod naknade nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti.⁶ Navedene objave često su tražene pored zahteva za dosuđivanje naknade nematerijalne štete usled povrede prava ličnosti i u situaciji kada je odgovorno lice kumulativno obavezano na naknadu nematerijalne štete i na ovakav vid objave, elementi njegovog kažnjavanja su ispoljeni u tradicionalno građansko pravnim sankcijama.

Pored punitivne naknade, karakterističan institut američkog i engleskog odštetnog prava je *aggravated damages* odnosno, naročito teške, nagomilane štete, kada oštećeni trpi nematerijalnu štetu u povećanom obimu od uobičajenog, zbog izuzetno teških posledica u njegovoj psihičkoj sferi, uzrokovanih ponašanjem štetnika, te iz tog razloga njegova aktivnost u tom smislu zaslužuje poseban društveni prekor. Iako oko opravdanosti njenog postojanja i uopšte pravne prirode postoje oprečni stavovi u anglosaksonskoj praksi, budući da je jedni svrstavaju kao institut neodvojiv od punitivne naknade, a drugi kao posebnu vrstu kompenzatorne naknade štete, istovetan je stav teorije u pogledu njenog značenja i primene. Ovakav vid naknade se dosuđuje često pored kompenzatorne naknade isključivo u slučajevima teških povreda ljudskog dostojanstva oštećenog, a karakteristična je za ponašanje štetnika koji krši standard dužne pažnje. Ona se prema tome poglavito primenjuje kada je štetnik ispoljio grubu nepažnju i prouzrokovao štetu u sferi ličnih dobara oštećenog, te su upravo to i kriterijumi koji opravdavaju njeno dosuđivanje.⁷

Međutim, iako su izneti instituti široko prihvaćeni u praksi i primenjivi u zemljama *common law* kruga prava, ono što je uočeno kao problem kod njihove primene u *case law* sistemu su višestruke i neuobičajeno visoke kaznene naknade štete, dosuđene pored kompenzatornih naknada, a kojima je cilj da oštećenom pruže adekvatnu novčanu kompenzaciju za vrednost onoga što je izgubio.⁸ U takvim situacijama, kada se punitivna naknada često dosuđuje pored kompenzatorne naknade, čini se da lako može doći do nagomilavanja naknada po različitim

6 Vid. čl. 199 Zakona o obligacionim odnosima – ZOO, *Službeni list SFRJ*, br. 29/78.

7 J. Murphy, „The nature and domain of aggravated damages“, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 57, 2010, 353 *et seq.*

8 Z. M. Petrović, N. M. Petrović, *op. cit.*, 43–51.

osnovima (i temeljem punitivne naknade i na osnovu komenzatorne naknade), te ukoliko se doda još i naknada koju je oštećeni ostvario iz osiguranog fonda, visina ukupno dobijene naknade višestruko premašuje prouzrokovanu štetu.

Sama punitivna naknada štete predstavlja jednu od kontroverzi američkog pravnog sistema zato što se problem sa njenim odmeravanjem javlja u vezi sa teškoćama određivanja optimalne mere visine naknade štete, koja po redovnom toku stvari treba da bude takva da nije ni veća ni manja od prouzrokovnog gubitka oštećenog. Problem određivanja prave mere visine naknade štete rešen je sa stanovišta osnovnog pravila koje postoji prilikom određivanja da li će punitivna naknada štete biti dosuđena pored kompenzatorne naknade, a koje počiva u odgovoru na pitanje da li štetnik namerava i ima kapacitet da svojim postupanjem izbegne odgovornost za tako prouzrokovanu štetu. Na primer, ukoliko kompanija koja odvozi toksični otpad u cilju izbegavanja plaćanja veće naknade za odlaganje navedenog otpada na specijalna smetlišta omogućiti curenje jednog dela tog otpada na autoput u nadi da ovakvo odlaganje neće biti primećeno, obezivanje na punitivnu naknadu štete bi bilo osnovano u konkretnom slučaju, budući da postoji očigledna namera kompanije da izbegne svoju odgovornost. Nasuprot tome, u slučaju grube nepažnje ispoljene od strane kompanije koja u svom poslovanju koristi toksični otpad, a koja vodi vidljivom gubitku toksičnog otpada iz njenih tankera, punitivna naknada ne bi bila osnovana, obzirom da iz ponašanje kompanije sledi da njena namera nije bila da izbegne odgovornost.⁹ Dakle, kriterijum fraudoloznog postupanja i grubog zanemarivanja standarda pažnje, odnosno nepoklanjanja nikakve pažnje prilikom sopstvenog postupanja, opravdava žustru reakciju pravnog sistema kroz dosuđivanje naknade koja premašuje samu štetu. Određivanje nerasazmerne naknade iznad limita štete ima za cilj da i u slučaju punitivne naknade i kod višestruko nagomilane štete, preko instituta grube nepažnje zastraši potencijalnog štetnika, da ga suzdrži od štetnog ponašanja i uopšte činjenja štetnih radnji. Objašnjena socijalna funkcija punitivne naknade u pravcu preveniranja štetnih ponašanja opravdava odstupanje od jednakosti štete i njene naknade. Upravo iz tog razloga je institut punitivne naknade nastao kao posledica kritike načela jednakosti naknade i štete jer je uočena manjkavost tog principa, obzirom da ne deluje preventivno u cilju sprečavanja prouzrokovanja štete. Drugim rečima, uko-

9 M. A. Polinsky, S. Shavell, „Punitive Damages: An Economic Analysis“, *Harvard Law Review* 111 (4)/98, 870–874.

liko postavimo znak jednakosti između štete i visine naknade, potencijalni štetnik će poklanjati prosečan stepen pažnje i neće usmeriti svoje delovanje ka sprečavanju nastanka štete, što je neprihvatljivo naročito kod vršenja opasne delatnosti. Nasuprot tome, u slučaju da dozvolimo dosuđivanje naknade koja premašuje samu štetu, to će zasigurno takav štetnik pokloniti povećani stepen pažnje i učiniti izvanredan napor da svoj angažman usmeri ka sprečavanju štete upravo zato što sama visina garantovane naknade štete deluje u tom smislu podsticajno na suzdržavanje od štetnih radnji putem standarda pojačane pažnje. Na taj način, potencijalni štetnik je preko zaprečene visine naknade motivisan da se pojačano pažljivo ponaša.¹⁰ Možemo na ovom mestu napraviti paralelu sa evropskokontinentalnom judikaturom i jurisprudencijom jer ovakvo razmišljanje nalazimo i u direktivama Evropske unije, insipirisanim praksom Evropskog suda za ljudska prava koje u dokumentu odštetnog prava upućuju na to da odštetne sankcije, što je drugo ime za naknade šteta, moraju da budu efikasne, srazmerne pretrpljenoj šteti i moraju odvrtaćaju od ponavljanja kršenja. Ostaje otvoreno pitanje za teorijsku diskusiju da li se na taj način uvodi kažnjavanje u građanskom pravu ili je naknada sa elementom odvrtaćanja od štetnog postupanja u stvari instrument preventivnog usmeravanja ponašanja potencijalnih štetnika.¹¹

U iznetim slučajevima iz anglosaksonskog prava, uočavamo da je upravo suština punitivne naknade koja se neretko dosuđuje pored kompenzatorne, preventivnog karaktera jer se njena efikasnost ogleda u tome da spreči potencijalno štetna ponašanja, kao da zastraši potencijalne štetnike visinom naknade koja premašuje štetu i da na taj način obezbedi poštovanje standarda pažnje u svakoj konkretnoj situaciji. Upravo na toj premisi počiva odstupanje od načela integralne naknade i jednakosti visine naknade štete prouzrokovanoj šteti. Isto je i sa institutom *aggravated damages*, pre svega rezervisanog za prouzrokovane štete u mentalnoj i duševnoj sferi oštećenog, gde bezobzirno postupanje štetnika prema dostojanstvu oštećenog opravdava njeno dosuđivanje pored kompenzatorne naknade.

Ovim institutima se bavila i evropska pravna misao, te je Helmut Kociol, intrigiran postojanjem instituta punitivne naknade, bio inspirisan da kaže da punitivna naknada predstavlja relikv prošliosti kada

10 *Ibid.*, 764–769.

11 D. Možina, „Naknada štete zbog diskriminacije i zlostavljanja na radnom mestu“, *Harmonius – Journal for Legal and Social Studies in South East Europe*, Beograd, 2017, 129–131.

pravna istorija nije pravila razliku između kazne i novčane naknade štete, te su kazneni karakter i odvracanje od štetnih ponašanja u evropskom – konkretno nemačkom i austrijskom pravu, rezervisani za oblast krivičnog prava. Međutim, i pored razlika između pomenuta dva sistema, ne treba ih posmatrati oponentno, kao crnu i belu stranu jedne medalje, već njihove institute treba shvatiti kao različite nijanse sive boje, a uprkos modernoj kritici nepravličnosti sistema punitivne naknade štete (Dobs i Kolbi), uočeno je da nemački sudovi ipak primenjuju elemente punitivne naknade štete pre svega kod ponašanja koja su protivna javnom redu i miru i uopšte interesima javnog poretka. Ovaj teoretičar ukazuje da uprkos tome što je komisija za izradu Evropskog građanskog zakonika u dokumentu odštetnog prava naglasila da je cilj naknada štete kompenzacija i izričito bila protiv punitivne naknade, za nemačkim pravom, krenula je i Francuska, dozvolivši postojanje punitivne naknade pored naknada po drugim osnovama, naročito nezavisno od kompenzatorne naknade.¹²

Dakle, instituti punitivne naknade i *aggravated damages* predstavljaju ono što bi u evropskom kontinentalnom pravu bilo pandan zakonskim izuzecima od pravila jednakosti visine naknade štete i obima nastale štete, ali kako izuzetke treba usko tumačiti (*exceptionis sunt strictissimae interpretationis*), to se *per se* postavlja pitanje da li je u takvoj situaciji osnovano i opravdano postojanje principa paralelnog namirenja, odnosno primene *collateral source doctrine*? Drugim rečima, kada u sudskom postupku, primenjujući pravila građanskog prava, obavežemo štetnika da naknadi štetu usled svog nepažljivog, fraudoloznog postupanja u većem obimu od prouzrokovane štete, da li je potrebno dozvoliti oštećenom da se i na taj način namiri od štetnika iako je prethodno namiren iz osiguranog fonda u potpunosti, bez ikakvog oduzimanja tako dobijenog iznosa naknada po osnovu osiguranja od visine odmerene naknade prouzrokovane štete u građanskom sudskom postupku?

Izgleda da je težnja za ostvarenjem principa pravičnog obeštećenja u vidu jednakosti između štete i visine naknade u anglosaksonskom, poglavito američkom pravu pretvorena u svoju suprotnost, koja se ogleda u višestrukom kažnjavanju štetnika putem gomilanja visokih naknada iz različitih pravnih instituta i bogaćenju oštećenog bilo di-

12 H. Koziol, „Punitive Damages – A European Perspective“, *Louisiana Law Review*, 68 (3)/2008, 741–751.

rektno od štetnika, putem realizacije veće naknade od prouzrokovane štete, ili od strane drugih izvora – od osiguravajućih fondova, isplatom osigurane sume. Još je Ciceron ukazivao na to da mnogo prava može da bude najveća nepravda (*summum ius, summa iniuria*), te je u budućem periodu na terenu američkog prava, čini nam se, neophodno revidirati arhaične stavove odštetnog prava, oličenog u rezonovanju sudija u američkom *case law* i ustupiti mesto savremenijim institutima naknade štete u vidu pokušaja rešavanja pitanja pravičnog obeštećenja u alternativnim vrstama sporova. Pre svega, neophodno je pokušati realizovati postupak vansudskog namirenja od strane osiguravajućih organizacija, naravno u situaciji gde postoji ugovor o osiguranju oštećenog, a štetna radnja predstavlja osigurani slučaj. Na taj način izbećiće se skupi i dugotrajni tradicionalni *tort law* postupci zbog različitih građansko pravnih delikata zasnovanih na dokazivanju krivice ili nepažnje štetnika, a kroz vansudski postupak namirenja, brže i efikasnije će se realizovati postupak obeštećenja oštećenog, bez primene arhaičnih instituta, poput ovih koje smo objasnili, a koji su praktično izgubili svoju svrhu postojanja i uporište u savremenom pravnom sistemu. Takođe, potrebno je izbeći mešanje instituta krivičnog i građanskog prava, naročito u domenu sankcija, prema kojima se ove dve grane prava distingviraju jer pogađaju različita dobra štetnika.

3. ZAKONSKI IZUZECI OD NAČELA INTEGRALNE NAKNADE U SRPSKOM ODŠTETNOM PRAVU I KRITERIJUMI ODMERAVANJA

Kod izloženog načina funkcionisanja postulata i instituta odštetnog prava u anglosaksonskom i evropskokontinentalnom pravu (Nemačka i Francuska), u domaćem pravu, prema Zakonu o obligacionim odnosima, pored optšeprihvaćenog načela integralne naknade, dozvoljeni su izuzeci od tog principa koji ovlašćuju subjekta nadležnog za odmeravanje štete, odnosno sud, da dosudi manju ili veću naknadu od prouzrokovane štete.

Tako se manja naknada prema čl. 191 Zakona o obligacionim odnosima dosuđuje uz kumulativno ostvarenje tri uslova: 1) da je štetnikova materijalna situacija nezavidna – da bi ga isplate celokupne naknade (celokupne štete) dovela u oskudicu, 2) kao i nizak stepen

krivice štetnika – da šteta nije prouzrokovana ni namerno ni krajnjom nepažnjom, 3) te da je štetnik prouzrokovao štetu radeći nešto korisno za oštećenog. Primenom pravila pravne hermeneutike možemo zaključiti da je zakonodavac dao jasne smernice sudu u pogledu situacije kada je ovlašćen da odstupi od načela integralne naknade i dosudi manju naknadu štete od obima prouzrokovane štete.

Zakonodavac takođe reguliše i obratnu situaciju, kada odluka o visini sudskog namirenja može da bude usmerena ka povećanju naknade u odnosu na prouzrokovanu štetu i da oštećenom bude dosuđena veća naknada od obima nastale štete. To će biti slučaj kada je šteta prouzrokovana krivičnim delom učinjenim sa umišljajem (oštećenje ili uništenje stvari) normirana čl. 189, st. 4, a koji ovlašćuje sud da može da odredi visinu naknade prema vrednosti koju je stvar imala za oštećenika.¹³ Ovo pravilo predstavlja kriterijum kod odmeravanja visine naknade štete i unosi element subjektivnosti u njeno odmeravanje, budući da se šteta odmerava prema vrednosti stvari u očima oštećenog, a ne prema objektivnom kriterijumu iz st. 2 istog člana koji normira da se stvarna šteta odmerava prema cenama u vreme presuđenja. Takvo odmeravanje je opravdano upravo zbog kvalifikovane krivice – umišljaja ispoljenog od strane štetnika u njegovom protivpravnom ispoljenom postupanju.¹⁴ Upravo na ovom mestu ukazuje nam se neophodnim da napravimo paralelu sa institutima punitivne naknade i nagomilane štete (*aggravated damages*), upravo zato što je ovakav vid odstupanja od načela jednakosti štete i visine naknade osnovan u situaciji kada je postojala kvalifikovana krivica štetnika, odnosno umišljaj kao najteži oblik krivice, procenjajući je sa stanovišta normi građanskog prava, te samim tim najteži stepen krivice štetnika opravdava punitivni karakter odmeravanja visine naknade štete.

Pored zakonskih izuzetaka, korektiv prilikom odmeravanja visine naknade štete predstavljaju i zakonski kriterijumi iz čl. 200 Zakona o obligacionim odnosima, koji se doduše odnose isključivo na nematerijalnu štetu, te tako zakonodavac obavezuje sud da prilikom procene visine novčane naknade koja se oštećenom dosuđuje radi satisfakcije zbog povrede njegovih ličnih dobara uzme u obzir: 1) intenzitet, odnosno jačinu bolova i straha koje je trpeo oštećeni, kao i 2) dužinu

13 Vid. čl. 189 i 191 ZOO.

14 M. Karanikić Mirić, „Odmeravanje naknade štete prema vrednosti koju je stvar imala za oštećenika“, *Crimes (II)* 1/2011, Beograd, 67–68, 72.

njihovog trajanja, pri čemu će uzimajući sve to u obzir voditi računa i o 3) značaju povređenog dobra, cilju kome ta naknada služi, kao i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.

Analizom zakonskih parametara prilikom odmeravanja, možemo zaključiti da je osnovni princip o kome sud mora da vodi računa prilikom odmeravanja naknade u tim slučajevima da satisfakcija koja se daje oštećenom u vidu novčanog iznosa treba po svom obimu da bude adekvatna obimu štete koju je oštećeni pretrpeo povredom nekog od njegovih nematerijalnih dobara. Drugim rečima, to znači da visina novčanog iznosa na ime naknade treba da bude tako utvrđena da omogući ono zadovoljenje oštećenom koje će biti u stanju da mu kompenzuje nematerijalno dobro koga je lišen, odnosno onaj stepen zadovoljstva i uživanja koje bi imao da takvo dobro nije izgubio potpuno i delimično, što je stav koji su od donošenja Zakona o obligacionim odnosima sledili i jugoslovenski sudovi.¹⁵ Iz potonjeg citiranog zakonskog člana, uviđamo da je osnovni cilj novčane naknade nematerijalne štete obezbeđivanje novčanog iznosa koji treba da služi da oštećeni pribavi sebi izvesno zadovoljstvo u znak kompenzacije za njegov gubitak, ali i da je osnovni princip kod odmeravanja naknade štete princip adekvatnosti visine naknade samoj šteti, što u osnovi podrazumeva postulat jednakosti prouzrokovane štete i visine dosuđene naknade. Na taj način, zakonodavac je postavio branu da se slobodno sudijsko uverenje pretvori u arbitrarnost prilikom procene visine novčane naknade nematerijalne štete, a samim tim je zakonodavac delovao i preventivno u cilju sprečavanja neosnovanog obogaćenja oštećenog iz sopstvenog štetnog događaja.

Oblast odmeravanja štete u odštetnom pravu često je usko vezana sa potrebom dobijanja profesionalnog mišljenja od lica koja imaju stručna znanja iz sfere u kojoj se procenjuje bilo materijalna ili nematerijalna šteta, budući da su ona obučena i poseduju stručna znanja na tom polju. Prema tome, u postupku utvrđivanja zakonskih kriterijuma naknade poglavito nematerijalne štete, poseban značaj ima veštačenje

15 Više o tome vid. B. Blagojević, V. Krulj, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Beograd 1983, 739–741. Za razliku od konkretnog odmeravanja štete, postoji i apstraktno. Vid. S. Fišer Šobot, „Postojanje tekuće cene kao uslov za apstraktno odmeravanje naknade štete u pravu međunarodne i domaće prodaje“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 48 (2014), 353 i dalje.

koje na predlog stranke određuje sud imenujući veštaka određene specijalnosti i dajući mu zadatak kome on treba svojim nalazom i mišljenjem da odgovori, sve u cilju razjašnjenja odlučnih činjenica. Sledom iznetog, veštačenje se određuje na predlog stranke kada sud ne poseduje stručno znanje iz određene oblasti, u konkretnom slučaju medicine kod naknade nematerijalne štete, a koje je neophodno radi utvrđivanja ili razjašnjenja određenih činjenica bitnih za odlučivanje. Kao dokazno sredstvo, sud ga ceni slobodno na osnovu savesne i brižljive ocene svih dokaza, rukovodeći se principom pravičnog obeštećenja kod činjenice da ima slobodu za odmeravanje naknade koja se dosuđuje, ali ne i arbitrnost.¹⁶ Zapaženo je da na to ukazuju i sudski veštaci jer naročito kod veštačenja nematerijalne štete i njenih vidova – fizičkih i duševnih bolova usled naruženosti ili umanjena opšte životne aktivnosti i straha, treba ispoljiti visok nivo stručnog znanja uz vođenje računa da veštak ne uđe u pravne kvalifikacije i koji uprkos prigovorima treba da odbrani svoj nalaz.¹⁷ Na taj način, veštak daje sudu oslonac i njegov nalaz predstavlja pouzdan medicinski kriterijum, koji uz zakonske kriterijume, treba da olakša put sudu ka pravičnom obeštećenju i određivanju prave mere naknade u iznetom smislu.

Zaključujemo dakle, da paralelno sa zakonskim, sud sledi i medicinske kriterijume prilikom odmeravanja visine naknade štete, a u nedostatku sistematizovanih pravila odštetnog prava u domenu utvrđivanja naknade nematerijalne štete i nepostojanja jedinstvenih metoda vrednovanja, kako u našem okruženju, tako i na teritoriji evropskog kontinentalnog pravnog kruga, sud se nužno oslanja na nalaze i mišljenja veštaka kao medicinskih stručnjaka. Oni takođe nemaju jedinstveni kriterijum vrednovanja procene posledica na zdravlje oštećenog, zbog čega je diskreciona ocena suda nezanemarljiva. Na terenu problematike paralelnog namirenja, u domenu ostvarivanja prava iz osiguranja i prava po osnovu naknade štete u parničnom postupku, uočeni su i sukobi između lekara cenzora pri društvima za osiguranje i sudskih veštaka medicinske stuke angažovanih od strane oštećenog, kao pripadnika iste profesije prilikom procene zdravstvenog stanja oštećenog, što je takođe posledica nedostataka unifikovanih kriterijuma za odmeravanje štete. Rešavanje ovog problema u našem okruženju, viđeno je

16 D. Medić, „Značaj veštačenja u parnicama za naknadu nematerijalne štete“, *Časopis Veštaka* (1)/2014, 19–27.

17 R. Svičević, V. Račević, D. Kolundžić, *Veštačenje nematerijalne štete – prvo izdanje*, Beograd 2010, 21–22.

u ustanovljenju orijentacionih kriterijuma i iznosa za utvrđivanje visine pravične novčane naknade namaterijalne štete, donetih od strane građanskog odeljenja Vrhovnog suda Hrvatske. Ključna stvar kojima prema ovim kriterijumima sudovi treba da se rukovode je težina posledica koje šteta ima po zdravlje oštećenih, te se na taj način izražava stav društvene solidarnosti sa oštećenima, ali se naglašava i imeprativ za postizanjem pravične naknade.¹⁸ Iz navedenog sledi da su zakonski izuzeci, kao i kriterijumi za odmeravanje naknade štete u našem pravu, sredstvo za postizanje načela integralne naknade, ostvarivanje pravičnog obeštećenja koje čuva interese oštećenog da mu se ne naknadi veća šteta od prouzrokovane i na taj način ne postane sam štetnik, ali i interese štetnika da ne bude višestruko kažnjen, obvezivanjem na plaćanje naknade koja višestruko premašuje štetu, van normiranih zakonskih slučajeva.

Međutim, pored analiziranih zakonskih barijera, ali i stručnih kriterijuma veštaka određene specijalnosti, sudska praksa stoji na putu neosnovanog bogaćenja oštećenog i kroz postupanje u parničnom postupku u situaciji kada je oštećeni prethodno već vodio postupak van-sudskog namirenja pred organizacijom za osiguranje u kome mu je isplaćena naknada štete, ali je oštećeni ustao tužbom za naknadu štete, smatrajući da nije pravično, što će reći u potpunosti, obeštećen. Takođe, u praksi je značajno u tom smislu i postupanje sudova po tužbama za naknadu štete kada je oštećeni već ostvario prava po osnovu socijalnog osiguranja (penzijskog i invalidskog), dakle iz državnih fondova, ali iz istog štetnog događaja potražuje naknadu štete u građanskom sudskom postupku, što će na primer biti slučaj kada je oštećenom prouzrokovana šteta telesnim oštećenjem, a on paralelno potražuje naknadu štete za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja opšte životne aktivnosti. U takvoj situaciji, postavlja se ključno pitanje – kako postupaju domaći

18 I. Crnić, „Značenje orijentacijskih kriterija Vrhovnog sua Republike Hrvatske za dosudu pravične novčane naknade neimovinske štete“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 62 (5–6)/2012, 1715–1721. Autor posebno naglašava da je obaveza sudskog veštaka da potpunije opiše zdravstvene posledice oštećenog (štetu koju je pretrpeo), ali i mehaničko postupanje suda u primeni navedenih kriterijuma koji bi trebalo da budu samo orijentir za odmeravanje visine naknade, a ne formula i primena matematike u pravu jer je odlučivanje o visini novčane naknade nematerijalne štete suđenje u kome se primenjuje pravni standard pravilnosti prilikom odmeravanja visine naknade štete.

sudovi, znajući da je šteta već prethodno isplaćena iz fonda osiguranja, te da li činjenicu tako isplaćene štete uračunavaju u naknadu koju odmeravaju u sudskom postupku i kakva je metodologija tog uračunavanja kod nematerijalne i materijalne štete? Drugim rečima, može li se reći da je doktrina paralelnog namirenja zastupljena i u domaćem pravu u značenju u kome je izneta u prethodnim redovima da zabranjuje umanjene odmerene naknade u sudskom postupku primenom normi odštetnog prava za iznos naknade koji je dobijen iz drugih osnova i izvora osnova, različitih od štetnikovih sredstava?

4. KOMPLEMENTARNOST OSNOVA NAKNADE ŠTETE I KUMULIRANJE NAKNADA ŠTETE U SUDSKOM POSTUPKU U PRAVU REPUBLIKE SRBIJE

Težnja za ostvarivanjem veće zaštite prava kroz garantovanje prava koja se ostvaruju pod okriljem različitih zakonskih okvira sektorskih propisa i sa stanovišta pluraliteta zaštitnih instituta, nosi sa sobom opasnost da bude pretvorena u svoju suprotnost, odnosno da izrodi štetno postupanje. U domenu odštetnog prava, zaštitni karakter normi koje se odnose na realizaciju odštetnog zahteva, garantovan je ne samo sa stanovišta obligacionog prava i parničnog postupka, već i sa stanovišta prava osiguranja (državnog – socijalnog i iz privatnih fondova osiguranja). Međutim, komplementarnost različitih izvora iz kojih oštećeni može da realizuje naknadu štete iz jednog istog štetnog događaja, nameće pitanje odnosa paralelnog postojanja više naknada iz različitih izvora. Drugim rečima, otvara se pitanje da li će se pripadajuće naknade sabirati u jednu ukupnu naknadu štete i da li će se eventualna isplata po jednom osnovu oduzimati od ukupno odmerene visine naknade štete od strane suda i na koji način u slučaju materijalne i nematerijalne štete? Ovo pitanje naročito dolazi do izražaja u situaciji kada je oštećeni osiguranik ili kada je ostvario prava od osiguranja svoga štetnika.

Kako najveći broj šteta iskrsava na radu ili u vezi sa radom, a kod činjenice da je koncept obaveznog socijalnog osiguranja civilizacijska tekovina zaštite radnika, ali neretko pored toga i dodatnog dobrovoljnog privatnog osiguranja, to je problematika komplementarnosti

korpusa zaštitnih prava u tom slučaju najizraženija, te se nužno postavlja pitanje odnosa naknada na koje oštećeni ima pravo po osnovu obaveznog socijalnog osiguranja ili pak dobrovoljnog, kolektivnog osiguranja i kroz primenu pravila odštetnog prava. U nas zaposlenim radnicima su garantovana prava realizacije naknade štete zbog povrede na radu ili profesionalne bolesti koja proizlaze iz Zakona o obligacionim odnosima, Zakona o radu, Zakona o zdravstvenom osiguranju i Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, pa prema tome povređeni radnik ima pravo izbora da namiri tako prouzrokovanu štetu iz više različitih zakonskih osnova i izvora, što stavlja u odnos varijetet naknada.¹⁹ Kako je malo pisano u našoj teoriji o tome, pitanje odnosa paralelizma naknada štete pre svega je aktuelno u sudskoj praksi i stavljeno je pred odlučivanje suda koji ima po pravilu ekskluzivno pravo odmeravanja naknade štete. Zbog toga je, slobodni smo da zaključimo, pitanje odmeravanja visine naknade štete, pre svega praktičnog, a onda teorijskog karaktera, što važi i za problematiku komplementarnosti izvora namirenja prilikom procene visine naknade.

Ono što je karakteristično je jedinstven stav sudske prakse u pogledu odnosa kumulativnog postojanja različitih prava iz istog štetnog događaja, a samim tim i naknada koje pripadaju oštećenom. Taj stav možemo najbolje ilustrovati na primeru duge tradicije rezonovanja suda i rešavanja praktičnih problema iz domena komplementarnih naknada. Tako je u jednoj revizijskoj odluci Vrhovni sud bio jasnog stava da u slučaju da je poslodavac uplaćivao premije za slučaj nesreće na poslu, u naknadu koju je obavezan poslodavac da isplati, uračunava se osigurana suma koja je zaposlenom isplaćena po osnovu osiguranja.²⁰ Ovo nam se čini logičnim jer kolektivno osiguranje zaposlenih iz ugla poslodavca predstavlja osiguranje od odgovornosti, a iz vizure zaposlenih ono predstavlja osiguranje od posledica nesrećnog slučaja, te bi bilo nesvrshodno zanemariti isplaćenu naknadu iz sume osiguranja. Na drugom mestu pak, sud rezonuje takođe da se porodična invalidnina priznata i utvrđena po posebnim propisima mora uzeti u obzir prilikom utvrđivanja visine novčane rente jer predstavlja vrstu materijalnog obezbeđenja lica koje je poginuli izdržavao. Uočeno je da su

19 Više o tome vid. Zakon o radu – ZOR, *Službeni glasnik RS*, br. 24/2005, Zakon o zdravstvenom osiguranju – ZZZ, *Službeni glasnik RS*, br. 25/2019 i Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju – ZPIO, *Službeni glasnik RS*, br. 34/2003.

20 Više o tome vid. Odluka Vrhovnog suda Rev 595/03 od 23.10.2003. godine, <https://sirius.rs/cyr/praksa/6r6XIw>, 27.8.2021.

sudovi rezonovali da je princip proporcionalnosti osnovni princip prilikom dosuđivanja visine naknade štete, rešavajući spor povodom naknade materijalne štete zbog izgubljene zarade kada je sud u krivičnom postupku oduzeo putnu ispravu domaćem i nemačkom državljaninu koji ima ugostiteljski objekat u Nemačkoj, usled čega nije mogao da ostvaruje zaradu. Na tom mestu, upravo je zaključeno, da je krivični sud prekoračio svoja ovlašćenja i da se nije rukovodio principom proporcionalnosti, zbog čega je utvrđeno da je iz tog razloga nezakonito postupao kao državni organ, onemogućivši oštećenog da ostvaruje zaradu.²¹

Iz navedenog zaključujemo da se isplaćeni iznosi po osnovu kolektivnog osiguranja ili obaveznog socijalnog osiguranja uračunavaju u naknadu štete čija se visina procenjuje u sudskom postupku, ali se postavlja pitanje na koji način se to uračunavanje vrši, odnosno da li sud primenjuje matematičku logiku u vidu proste operacije oduzimanja ostvarene i isplaćene naknade po osnovu osiguranja od punog iznosa naknade koji je sud odmerio prema kriterijumima u momentu presuđenja ili to radi na drugi način? Odgovor na postavljeno pitanje metodologije obračuna nije jednostavno dati, budući da se situacije razlikuju od slučaja do slučaja u kojima je sud u odlukama iz ranijeg perioda ispoljavao različita mišljenja. Tako na jednom mestu kod zaključenja vansudskog poravnanja, sud nedvosmisleno zaključuje da oštećeni od osiguranika ne može zahtevati pun iznos štete, već samo razliku između potpune i isplaćene naknade štete po poravnanju i to za onu vrstu štete na koju se poravnanje odnosi.²² Međutim, na drugom mestu sud, čini nam se pravičnije rezonuje. Naime, kod isplate dela nematerijalne štete tužilji zbog povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku, komisija pri Ministarstvu pravde je delimično usvojila zahtev tužilje za obeštećenje van spora i odlukom od 15.03.2012. godine isplatila tužilji nesporni deo štete u iznosu od 140.000,00 dinara, ali je tužilja ustala tužbom u parničnom postupku smatrajući da nije u potpunosti pravično obeštećena. Sud je bio zaključivanja: „Odlučujući o visini naknade nematerijalne štete primenom člana 200. Zakona o obligacionim odnosima, u vezi sa članom 224. Zakona o parničnom postupku, prvo-stepeni sud je našao da na dan 15.3.2012. godine iznos od 200.000,00

21 Bilten sudske prakse Vrhovnog suda, Beograd 2004, <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/files/Bilteni/VrhovniSud/bilten%202004-2.pdf>, 27.8.2021.

22 Bilten sudske prakse Apelacionog suda u Beogradu, Beograd, 2017, 105–106, http://www.bg.ap.sud.rs/images/Bilten_Apelacije_BGD_9_2019.pdf, 28.8.2021.

dinara predstavlja pravičnu novčanu naknadu u konkretnim slučaju, ali da je tužena određivanjem visine naknade štete od 140.000,00 dinara naknadila 70% štete tužilji, dok je ostala u obavezi prema njoj u pogledu preostalih 30%. Sud je ocenio da pravičnu naknadu predstavlja iznos od 300.000,00 dinara koji je uvećan u odnosu na iznos koji bi tužilji pripao na dan 15.03.2012. godine, obzirom na protek vremena i činjenicu da su se u tom periodu promenili ekonomski kriterijumi koji su od značaja prilikom određivanja visine naknade štete, te kako je tužena naknadila 70% na ime nematerijalne štete, to je sud dosudio tužilji iznos od 100.000,00 dinara, a preko dosuđenog iznosa, a do traženog iznosa od 1.500.000,00 dinara, tužbeni zahtev tužilje odbio kao neosnovan.²³ Iako je, istini za volju, navedena prvostepena presuda ukinuta zbog formalnog nedostatka – nepostojanja vansudskog poravnanja kao izvršne isprave zbog čega se prema nalaženju drugostepenog suda isplaćeni iznos nije mogao uračunati, žalbeni sud nije zadirao u pravilnost metodologije obračuna naknade štete. Pravnom analizom istaknute odluke, uočavamo da navedeni obračun nije izvršen prostim oduzimanjem isplaćenog iznosa od procenjenog, već je sud primenio kriterijum iz Zakona o obligacionim odnosima, odnosno čl. 189 st. 2 Zakona o obligacionim odnosima, prema kome se visina naknade štete određuje prema cenama u vreme donošenja sudske odluke.²⁴ Primenjeno na ovaj slučaj, to znači da je sud u konkretnom slučaju procenio koliko bi tužilji dosudio u momentu odlučivanja u vansudskom postupku od strane navedene komisije, a koliko joj je isplaćeno nakon donošenja njene odluke. Potom je sud procenio koliko bi tužilji dosudio u vreme donošenja sudske odluke i nakon što je navedene iznose u vreme odlučivanja od strane komisije i u vreme presuđenja stavio u odnos proporcije, dobio je pravičnu naknadu koja je presudom dosuđena. Ovakvo odlučivanje suda ne samo da je u skladu sa citiranim načelom prema kome se visina naknade određuje i procenjuje u vreme presuđenja, već je u skladu sa pravilima o uračunavanju ispunjenja iz čl. 312 Zakona o obligacionim odnosima, kao i sa pravilom normiranim čl. 296 istog zakona koje propisuje da poverilac mora da primi ispunjenje obaveze od svakog lica koje ima neki pravni interes da obaveza bude ispunjena, što bi u slučaju paralelnog namirenja bili

23 Bilten sudske prakse Apelacionog suda u Beogradu, Beograd 2015, 168–171, <http://www.bg.ap.sud.rs/images/Bilten%20broj%207%20u%20elektronskoj%20formi.pdf>, 28.8.2021.

24 Vid. čl. 189, st. 2 ZOO.

osiguravajući fondovi jer upravo isplatom naknade iz osiguranja „opravdavaju“ prethodno uplaćenu premiju od strane osiguranika.²⁵

Dakle, iz navedenog sledi jasan stav naše jurisprudencije da u nas nije prihvaćena teorija paralelnog namirenja – kolateralnog izvora onako kako je shvaćena i primenjena u anglosaksonskom pravu prema kojoj se isplate iz drugih izvora ne uračunavaju u odmerenu naknadu, već naprotiv. Drugim rečima, iako u pravu Republike Srbije u opšte domaćoj sudskoj praksi postoje paralelni osnovi prema kojima oštećeni može da ostvari naknadu pretrpljene štete, njihova komplementarnost ne znači da se naknade prosto zbiraju, već se za svaku ponaosob naknada uračunava u ukupno odmerenu naknadu štete, ali na način da se prethodne isplate stavljaju u odnos proporcije i cene se sa aspekta ekonomskih kriterijuma koji su postojali u vreme vansudskog odmeravanja naknade i sa stanovišta onih ekonomskih kriterijuma u vreme presuđenja. Nakon što se isti stave u odnos proporcije dobija se pravična naknada koju sud odmerava u svakom konkretnom slučaju. U takvim situacijama, naročito je problematično pitanje odmeravanja naknade kod nematerijalne štete za svaki vid štete pojedinačno (fizičke, duševne bolove i strah) kada je jedan deo štete isplaćen od strane organizacije za osiguranje, a oštećeni takve iznose smatra nedovoljnim za pravično obeštećenje.

Opet nam, u nedostatku pozitivno pravne norme, praktično prosuđivanje rešava problem, odnosno rezonovanje suda u pravnoj stvari u predmetu spora naknade štete, gde je tužilja u parničnom postupku potraživala naknadu nematerijalne štete od tuženog osiguravajućeg društva. Naime, tužilja je pretrpela nematerijalnu štetu u saobraćajnoj nesreći, te se obratila osiguravajućem društvu koje joj je u vansudskom postupku isplatilo deo štete, ali je tužilja ustala tužbom u parničnom postupku, smatrajući da nije pravično obeštećena. Sud je uzeo u obzir isplatu u vansudskom postupku i obrazložio: „Odlučujući o visine naknade nematerijalne štete koja pripada tužilji, a na ime pretrpljenih fizičkih bolova, sud je cenio činjenicu da je tužilji u vansudskom sporu isplaćen iznos od 34.000,00 dinara, pa je našao da je tužilja imala pravo na naknadu nematerijalne štete po istom osnovu u iznosu od 68.000,00 dinara, odnosno da je tužilji isplaćen iznos od 50 % od pripadajuće naknade. Kako se visina nematerijalne štete utvrđuje na dan presuđenja, sud je utvrdio da tužilji na dan presuđenja za pretrpljene fizičke bolove

25 Vid. čl. 319 и 296 st. 2 ZOO.

pripada naknada štete u iznosu od 80.000,00 dinara, ali kako je tužilji isplaćen iznos od 50% u vansudskom postupku, te je sud utvrdio da tužilji pripada pravo na iznos od 50%, odnosno iznos od 40.000,00 dinara na ime naknade nematerijalne štete za pretrpljene fizičke bolove, a sve imajući u vidu da je tužilja u trenutku i neposredno nakon povređivanja pretrpela bolove jakog intenziteta u trajanju od pet minuta, te da su se isti pod dejstvom ukazane medicinske pomoći, mirovanja i terapije postepeno se transformisali u bolove srednjeg intenziteta u trajanju od pet sati, da bi bili zamenjeni prvo stalnim, a potom povremenim nejednakim i nepravilnim bolovima slabog intenziteta koji su se pojačavali pri naporu u trajanju od ukupno sedam dana.“ Istu metodologiju je sud primenio i kada je odlučivao o potraživanoj visini naknade štete za pretrpljeni strah.²⁶ Na isti način je Prvi osnovni sud postupio i u pravnosnažnoj presudi presudi P 3005/16 od 05.07.2018. goidne koja je zasnovana na istovetnom činjeničnom stanju, kao što je izloženo, kao i u presudi P 733/17 od 15.06.2018. godine.²⁷

Problematika i princip funkcionisanja osiguranja u domaćem pravu najuopštenije su regulisani čl. 897 Zakona o obligacionim odnosima koji propisuje ugovornu obavezu ugovarača osiguranja da plati novčani iznos organizaciji za osiguranje (premija osiguranja), dok se organizacija obavezuje da kada se desi događaj koji predstavlja osigurani slučaj iz liste pokrića, osiguraniku ili nekom trećem isplati naknadu iz osiguranja.²⁸ Dakle, obaveza ugovarača osiguranja, odnosno osiguranika se sastoji u uplati premije za slučaj realizacije osiguranog slučaja, a obaveza osiguravajućeg društva se sastoji u isplati naknade iz osiguranja iz fonda osiguranja, koji se u biti formira od zbira prethodno uplaćenih premija. Dovodeći u vezu navedenu zakonsku odredbu o regulisanju osiguranja i obaveze osiguranika i osiguravača, sa analizom iznetog, slobodni smo da zaključimo da kod isplate dela štete iz osiguranog fonda i kod takvog uračunavanja isplaćene naknade iz prethodno uplaćenog premijskog fonda, naknada štete poprima premijski karakter, a ovakva metodologija odmeravanja štete putem proporcionalnog odnosa, daje odštetnom pravu još jedan kriterijum odmeravanja štete – sudski kriterijum proporcionalne metodologije i paralelnog

26 Vid. Neobjavlenu pravnosnažnu presudu Prvog osnovnog suda u Beogradu, P 19747/13 od 15.4.2014. godine.

27 Vid. Neobjavljene pravnosnažne presude Prvog osnovnog suda u Beogradu P 3005/16 od 5.7.2018. godine i P 733/17 od 15.6.2018. godine.

28 Vid. čl. 897 ZOO.

namirenja iz sporednog izvora koji harmonično postoji pored iznetih zakonskih i medicinskih kriterijuma. Upravo činjenicom uračunavanja naknade iz osiguranja koja je isplaćena po osnovu osiguranja iz osiguranog fonda koji kako smo rekli nastaje zbirom prethodno uplaćenih premija osiguranja, samom realizacijom rizika koji se pretvorio u osigurani slučaj u situaciji kada naknada iz osiguranja nije dovoljna za obeštećenje, te kod činjenice da naknada iz osiguranja u biti predstavlja prethodno uplaćenu premiju pre realizacije osiguranog slučaja, a za slučaj njegove realizacije, sama premija dobija odštetni karakter i transformiše se u naknadu štete jer navedenim postupkom uračunavanja postaje sastavni deo naknade štete.

Nasuprot tome, ima i oprečnih mišljenja u vezi sa problematikom kumuliranja naknada iz više različitih osnova, posebno ukoliko one potiču iz osiguranja. Tako naročito kod naknade materijalne štete u vidu troškova lečenja i izgubljene zarade nastalih kao posledica nesrećnog slučaja, kada takvo osiguranje poprima odštetni karakter, gde se naknada iz osiguranja isplaćuje u visini prouzrokovane materijalne štete, iako je reč o principu naknade potpune štete, a osigurana suma predstavlja limit obaveze osiguravača, ima mišljenja da u tom slučaju osiguranik nema pravo da kumulira naknadu iz osiguranja nezgode sa iznosom koji ostvaruje po osnovu naknade štete. Isto je i u slučaju obaveznog osiguranja putnika u javnom prevozu od posledica nesrećnog slučaja, gde osiguranik nezavisno od prava na naknadu iz osiguranja ima pravo da potražuje naknadu štete od lica odgovornog za nastanak osiguranog slučaja (štetnika i njegovog osiguravača od odgovornosti), ali se naknada iz obaveznog osiguranja putnika ne može uračunati u naknadu štete koju treba da isplati prevoznik jer to zakon izričito zabranjuje. Međutim, ako vlasnik nije zaključio ugovor o osiguranju osiguranik može da zahteva isplatu osigurane sume iz garantnog fonda, a fond nakon isplate ima pravo da ostvaruje regresni zahtev prema vlasniku vozila koji nije zaključio ugovor o obaveznom osiguranju.²⁹ Problematika kumuliranja naknada je usko povezana sa strahom od činjenice da zbiranjem naknada po različitim osnovama oštećeni može

29 Više o tome vid. Z. Ilić, „Osiguranje od posledica nesrećnog slučaja–osobnosti i osigurani slučajevi“, *Pravo, teorija i praksa*, 10–12/2011, 135–137. Tako D. Mrkšić smatra da se iznos naknada iz osiguranja isplaćuje nezavisno od iznosa moguće štete, a na tom mestu i B. Marković i V. Avdalović smatraju da kod naknade materijalne štete iz nesrećnog slučaja ne bi trebalo dozvoliti kumuliranje naknada iz osiguranja i naknade štete.

da primi više nego što iznosi šteta koju je pretrpeo, što treba razlikovati od situacije kada oštećeni po jednom osnovu primi naknadu koja pokriva samo deo štete, a zatim po drugom osnovu ostvari razliku. Kumuliranje će redovno biti slučaj kod naknade nematerijalne štete, odnosno kod povreda prouzrokovanih saobraćajnom nesrećom, kada jedno lice može da bude osigurano temeljem individulanog dobrovoljnog osiguranja od posledica nesrećnog slučaja, ali istovremeno i da prava ostvari po osnovu obaveznog osiguranja od odgovornosti. Ovo je slučaj kod osiguranja lica koje nema odštetni karakter, te osigurani nik može da ostvari naknadu i od osiguravača sa kojim je zaključen ugovor o osiguranju koji nema pravo regresa prema odgovornom licu, ali i od lica koje je odgovorno za nastupanje osiguranog slučaja, dakle štetnika jer sama isplata od strane osiguravača ne ekskulpira štetnika od odgovornosti. U toj situaciji je kumulacija naknada iz obaveznog i dobrovoljnog osiguranja u iznetom smislu dozvoljena. Ono što valja apostrofirati je drugačija metodologija izračunavanja visine naknade štete jer se kod obaveznog osiguranja od odgovornosti visina naknade izračunava prema opštim pravilima građanskog odštetnog prava, a kod dobrovoljnog osiguranja se izračunava prema opštim uslovima osiguranja lica. Kako osigurana suma iz ugovora o osiguranju nije adekvatna šteti, već niža od nje, javlja se potreba za kumuliranjem zahteva, ali takvo kumuliranje nije dozvoljeno kod prava iz socijalnog osiguranja i obaveznog osiguranja od odgovornosti jer oba osnova imaju obeštećujući karakter.³⁰ Takođe i neki teoretičari, pak smatraju da se socijalna davanja koja izviru iz korpusa socijalnog osiguranja, kao što je invalidnina koja je isplaćena uračunavaju u iznos odmerene naknade nematerijalne štete oslanjajući se na stav Vrhovnog suda Jugoslavije iz 1971. godine koji je nedvosmislen i podrazumeva da se u iznos naknade štete zbog povrede na poslu uračunava i pripadajuća invalidnina koja pripada oštećenom prema pravilima socijalnog osiguranja.³¹

Imajući u vidu iznete doktrinarne stavove i stavove jurisprudencije, zaključujemo da je u našem pravu načelno dozvoljeno kumuliranje naknada iz različitih izvora, pre svega iz zakona koju regulišu materiju građanskog – odštetnog prava, ali i iz zakona koji regulišu

30 I. Jankovec, „O kumuliranju naknade iz obaveznog osiguranja od odgovornosti sa naknadama odnosno davanja po drugim pravnim osnovama“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš 1974, 203 i dalje.

31 O. Stanković, „Uračunavanje invalidnine u iznos naknade štete“, *Anali pravnog fakulteta u Beogradu*, Beograd 1972, 393.

materiju obaveznog socijalnog i dobrovoljnog osiguranja, te da je čak i unutar osnova različitih osiguranja dozvoljeno međusobno kumuliranje. Jednodušan je i stav da se naknade ne posmatraju same za sebe, već da se one iako potiču iz različitih izvora uračunavaju u ukupno odmerenu naknadu, ali ne prostim zbiranjem, već stavljanjem u njihov međusobni odnos putem proporcije, preko koje se matematikom i pravnom logikom dolazi do pravičnog obeštećenja. Takvo uračunavanje prethodno isplaćene naknade iz fonda osiguranja u vansudskom postupku, koja je u biti prvobitno data premija koja je uplatom ušla u novčani kvantum fonda, u osnovi dovodi do toga da odmeravanjem naknade štete u parničnom postupku, u situaciji kada oštećeni nije u vansudskom postupku u potpunosti obeštećen, naknada štete poprima premijski karakter.

5. UMEŠTO ZAKLJUČKA

Cilj ovog rada bio je da kroz komparativnu analizu anglosaksonskog, evropsko kontinentalnog odštetnog prava i domaćeg odštetnog prava iz perspektive pravne doktrine i judikature ukaže na ključne probleme u vezi sa postupkom odmeravanja naknade štete i da odgovori na postavljena pitanja u uvodnom delu razmatranja. U nas, dakle, je prihvaćena teorija paralelnog namirenja iz sporednih izvora, različitih od štetnikovih sredstava i postoji pluralitet naknada, ali ne onako kako je ona shvaćena i afirmisana u anglosaksonskom pravu. Dakle, u nas svaka isplaćena naknada poglavito u vansudskom postupku od strane osiguravajućih društava se uračunava u naknadu štete koja se procenjuje u parničnom postupku, ali se isplaćena naknada i naknada koja se dosuđuje u vreme presuđenja stavlja u odnos proporcije vodeći računa o ekonomskim parametrima prilikom odmeravanja u vansudskom postupku i onih koji važe u vreme presuđenja. Na taj način, naknada iz osiguravajućeg fonda, prethodno formiranog od uplaćenih premija od strane osiguranika, koja je isplaćena u vansudskom postupku procene štete uračunava se u naknadu štete odmeravanu u građanskom sudskom postupku kada po mišljenju oštećenog on nije pravično obeštećen, a sama naknada štete poprima premijski karakter jer absorbuje isplaćenu sumu iz osiguranja (prvo premiju, a onda i naknadu), a kroz primenjenu metodologiju matematičke proporcije postavlja se brana neosnovanom obogaćenju oštećenog. Pored sudskih kriterijuma i me-

todologije odmeravanja visine naknade, postoje i zakonski kriterijumi koji sudu predstavljaju smernice *sui generis* prilikom evaluacije visine naknade štete, a primenjuju se i kriterijumi veštaka kao stručnjaka određene specijalnosti. Uz kumulativno postojanje i primenu iznetih sudskih, zakonskih i stručnih kriterijuma veštaka, put ka ostvarivanju principa pravičnog obeštećenja postaje manje trnovit, a postojanje restitutivne i kompenzatorne funkcije odštetnog prava ostaje autonomno u sferi materije građanskog prava.

Vladislava Milić, LL.M.

PREMIUM ATTRIBUTE OF PRINCIPLE OF INTEGRAL DAMAGE COMPENSATION AND COLLATERAL SOURCE DOCTRINE

Summary

The principle of integral damage compensation has a double function, as it allows the injured party to be compensated for all the damage caused, but also binds the subject who determines the scope of compensation for the amount of damage caused, which is the upper limit of assessed compensation. As a working individual spends most of his day at work, these are the most common damages that arise in the process of work or in connection with work, but also in the process of transportation to and from work. The desire to provide safe working conditions, which is primarily achieved from the standpoint of legal norms, has enabled injured workers to exercise their rights from the corpus of norms of civil law, but also from the social security system in case of injury or occupational disease. In this way, injured workers can accumulate benefits from different sources and from different entities – tortfeasor, employers or insurance organizations. It is then that the question arises as to whether the cumulation of benefits instead of a retributive character can lead to the enrichment of the injured worker and oppose the principle of integral compensation to his correlation – another ancient Roman principle *neminem laedere*. In such a situation, the collection of compensation from various sources, and at the same time in the absence of clear criteria for measuring compensation, can easily lead to a transformation from an injured worker to an indirect tortfeasor.

This problem is also relevant in comparative legal thought and is viewed from the standpoint of the doctrine created under the auspices of the American – English case law – the doctrine of parallel settlement – collateral source doctrine.

Key words: *integral compensation. – doctrine of parallel settlement.*

LITERATURA

- Blagojević B., Krulj V., *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Beograd 1983.
- Crnić I., „Značenje orijentacijskih kriterija Vrhovnog suda Republike Hrvatske za dosudu pravične novčane naknade neimovinske štete“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 62 (5–6)/2012.
- Fleming J. G., „The Collateral Source Rule and Loss Allocation in Tort Law“, *California Law Review*, 54 (4)/1966.
- Flynn M. F., „Private Medical Insurance and the Collateral Source Rule: a good bet?“, *University of Toledo Law Review Fall*, 1990.
- Ilikić Z., „Osiguranje od posledica nesrećnog slučaja–osobenosti i osigurani slučajevi“, *Pravo teorija i praksa*, 10–12/2011.
- Jankovec I., „O kumuluranju naknade iz obaveznog osiguranja od odgovornosti sa naknadama odnosno davawa po drugim pravnim osnovama“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš 1974.
- Karanikić Mirić M., „Odmeravanje naknade štete prema vrednosti koju je stvar imala za oštećenika“, *Crimen* (II) 1/2011, Beograd.
- Koziol H., „Punitive Damages – A European Perspective“, *Louisiana Law Review*, 68 (3)/2008.
- Maxwell R. C., „The Collateral Source Rule in the American Law of Damages“, *Minnesota Law Review*, 1962.
- Medić D., „Značaj veštačenja u parnicama za naknadu nematerijalne štete“, *Časopis Veštak*, 11 (1)/2014.
- Možina D., „Naknada štete zbog diskriminacije i zlostavljanja na radnom mestu“, *Harmonius – Journal for Legal and Social Studies in South East Europe*, Beograd 2017.
- Murphy J., „The nature and domain of aggravated damages“, *The Cambridge Law Journal*, 69/2010.

Petrović M.Z., Mrvić Petrović N., *Naknada nematerijalne štete*, Beograd 2012.

Polinsky A. M. and Shavell S., „ Punitive Damages: An Economic Analysis“, *Harvard Law Review*, 111 (4)/1998.

Svičević R., Kovačević V., Kolundžić D., *Veštačenje nematerijalne štete – prvo izdanje*, Beograd 2010.

Stanković O., „Uračunavanje invalidnine u iznos naknade štete“, *Anali pravnog fakulteta u Beogradu*, Beograd 2.